

vrata za takimi hudodelniki, ali niso zgubili ves občutek, za čast in za svojo obitelj? In kaj ima pričakovati potem od takih ljudi država in sploh človeška družba?

Čistega človeka demoralizuje in ponižuje kazen in ga še le uvrsti med hudodelnike, ker ima kontagium kaznilnic silno veliko moč.

Velika socijalna nevarnost naše dobe je, da se zločinstva ponavljajo in tej nevarnosti hoče belgijski zakonski načrt v okom priti.

Mi smo z občudovanjem brali izpeljave velikodušnega ministra. Sodbe si ne upamo izreči, ker še nimamo dotičnega zakona v rokah, pa zavidati smemo deželo, katere zakonodajstvene oblasti se pečajo z vprašanji, ki značijo tako velik napredek ne samo v pravni stroki marveč tudi v civilizaciji.

Tudi Belgija je država, kjer se strastno borite dve stranki: liberalna in klerikalna. In sedaj stoji na krmilu klerikalna stranka. Napredek in civilizacija, to kažejo belgijski klerikalci, klerikalni stranki niso povsem tuje besede.

Črnogorski zakonik. *)

Čitatelji „Mjesečnika“ ne bodo že zdaj pričakovali ocene „Opštega imovinskega zakonika za knjaževinu Crnu Goru“, proglašenega na Cetinju dne 8. maja t. l. po svetlem knezu Nikoli I., katerega smo mogli dobiti šele koncem istega meseca. V toli kratkem času jedva je mogoče premišljeno prečitati zakonik, temeljito bode se mogel presoditi zakonik šele tedaj, kadar bodo pri roki vsaj v izvodu ona preddela, iz katerih se da določiti, na kateri pravniški in zgodovinski podstavi je zakonodajalec osnoval svoje delo; katera pravna in socijalna načela vodila so ga pri njegovem izvrševanju. Ako je to potrebno za oceno katerega koli kodifikatornega dela, gotovo je potrebno pri takem zakoniku, kateri je imel, kakor pravi zakonodajalec v proglasu na svoj junaški narod,

*) Iz „Mjesečnika“ broj 7.

pognati iz narodnega temelja, iz onih osnov o pravu, katere so že v narodu, ali samo da se uravna po novih odnosa^h, v katere je prišla Črna Gora z razširjenjem svojega zemljišča po berlinski pogodbi in z dotiko z ostalim izobraženim svetom. Takega preddela, če bi bilo le kratko zverženo, takega *exposé des motifs* mi za zdaj nimamo, s to črtico omejiti se moramo tedaj na to, da zadostimo radovednosti pravniškega občinstva ter da ga seznanimo z bistvom sestave in vsebine črnogorskega zakonika, odlagaje na poznejšnji čas, da načrtamo njegov postanek in da proderemo v podrobnosti sistema in glavnih juridiških ustanov, zlasti onih, katere imajo narodni značaj.

Nekaj vendar ne smemo zamolčati, kar se tiče postanka zakonika, kar je tudi knez Nikola I. povdaryl v svojem proglasu, „da je za izgotovljenje zakonika bil srečen v osebi g. dr. Bogišića, sinu dične oblasti dubrovniške, najti človeka, kateri se po umu svojem, osobito na tem polji dela, odlikuje ne samo mej prvimi sinovi našega naroda na jugu slovan-skem, nego se odlikuje tudi v vrstah prvakov svetovne izobraženosti; in da se ima njemu največ zahvaliti, *njegovi učenosti, delavnosti in energiji*, da je zakonik, poleg vseh ogromnih težav, ki jih bilo pri tem premagati, dovršil tako izvrstno“. Lepše nagrade od pohvale, potekle iz takih ust, ni mogel zares prof. dr. Bogišić doživeti, a morda še ni dohitela nikdar sestavitelja katerega koli zakonika; toda svetli knez ne bil je ni ne izgovoril, ako je Bogišić ne bi zaslužil. To je prvi zakonik, katerega gradivo dal je jeden jedini človek zbrati, in zbral ga je sam, da ga porabi in priredi in da na temelji po njem postavljenem sam zgradi privatno-pravno-zakonotvorno zgradbo naj odličnejše veje srbskega naroda.

Povsod izročajo se taka kodifikatorna dela znanstvenim komisijam, katere na podstavi že nabranega gradiva izgotovljajo leta in leta zakonik. Tudi ne jemlječ v pošte^v enkvetnih komisij, katere se izdelale tri velike še vladajoče zakonike: pruski, francoski in avstrijski, omenili bodemo one, katere so se posvetovale v novejšem času o sestavljanju saksonskega in curiškega državljskega zakonika, ali katere

se zdaj posvetujejo ob izdelovanju nemškega in madžarskega, ali o preuredbi ruskega civilnega zakonika. *Profesor Bogišić sestavil je črnogorski zakonik sam brez sotrudnikov, brez tajnikov, brez vsakega uradnega pomočnika*; on ga je sestavil v razdobju od l. 1878. do 1885. Ukaz knežev govori, da so se pripravna dela pričela pred vojsko, katera se je končala z berolinsko pogodbo. Ravno tedaj, ko je ruska vojska osvobodila in zasedla Bolgarsko, napotil se je bil dr. Bogišić v Bolgarsko, da uredi državno upravo, in to ga je odvrnilo od njegovega jedva začetega dela. Ali to ni bilo samo zdaj, ampak to se je ponavljalo večkrat radi formalnih administrativnih vzrokov, tako da se more reči, da se je več, nego polovico časa, obrnena v to težavno delo, porabila na potovanja. On je moral voditi obširno enkvelo o pravnih običajih v Črni Gori, o narodnem in ekonomiskem življenju dežele, o njenem sodnem in upravnem ustrojstvu. Sestavljajoč zakonik, hotel se je seznaniti ob enem s sličnimi zakonotvornimi deli, katera so se izvrševala na zapadu: v Berlinu, kjer je prišel v dotiko z zakonodavno civilno komisijo, katerej je pozneje priobčil v nemškem prevodu svoj načrt, kateri je bil odobren z ozirom na odnošaje v Črni Gori; v Pešti, v Belem Gradu, kjer prenaorejajo državljanski zakonik, in v Petrogradu, kjer se pripravlja še ogromnejše delo, ker ima rusko carstvo razven občnega (moskovskega) državljanskega zakonika v X. knjigi Svoda finlandski, baltiški in poljski civilni zakonik. Prof. Bogišiću, s kratka, ni ostalo neznano nobeno kodifikatorno privatno pravno delo izobraženega sveta, in bil je srečen, da je njegova sestava državljanskega zakonika že sprejeta v Japanu, kjer so v istem času izdelovali zakonik, in so učenjaki one dežele, poslani v Evropo, da proučijo razne sestave kodifikacije, zaslišali v Parizu našega Dubrovčana ter sprejeli njegov zistem.

Tri čitanja načrta zakonika bila so z zakonodavcem ali z njegovimi zastopniki: prvo l. 1881. na Njeguših in na Cetinju, katero je trajalo *osem mesecev*; drugo leto 1885. na Cetinju, obakrat s poslanci kneževimi, t. j. s *svetniki velikega črnogorskega sodišča*, in često je sodeloval sam

knez. *Tretje popolno čitanje* bilo je izvršeno istega leta 1885. s samim knezom. S tem čitanjem more se reči da je delo dokončano, ker se je čas od leta 1885. do proglazenja zakonika porabil v to, da so se izvele manjše preuredbe, porabil se je v dopisovanja in potovanja radi odklona administrativno-formalnih težav in v tiskanje zakonika. Po vsej pravici je tedaj črnogorski knez pohvalil *učenost, delavnost* in *eneržijo* prof. Bogišića ter ga imenoval *stvarnika* državljskega zakonika.

Pravnik, kateremu je znano starodavno kopito velikih treh sovremenih državljskih zakonikov od konca preteklega in početka tega veka, in novi racijonalni zistem civilnega prava, kateremu so nadelali pot glasoviti nemški romanisti našega stoletja, a katerega je saksonski državljski zakonik najverneje prisvojil, bode nekoliko ostrmel, kadar bode pogledal v metodo, katero je dr. Bogišić po odnošajih Črne Gore, kjer se pravniški stan ima šele osnovati, iznašel in uravnal.

Obči imovinski (zavržena je starodavna, že neopravičena v starem zmislu, a najmanj za Črno Goro umestna beseda *državljski*, srbski: *gradjanski*) zakon za Črno Goro ima 1031 članov, in deli se v šest delov (vsak del v več ali manj oddelkov) tako razvrščenih:

Del prvi. Uvodna pravila in določbe.

Del drugi. O lastnini in o drugih vrstah prav, ukoženjenih v stvari.

Del tretji. O kupnini in drugih glavnih vrstah pogodb.

Del četrti. O pogodbah v obče, kakor tudi o drugih stvareh, delih, odnošajih, od katerih dolgovi nastajejo.

Del peti. O človeku in o drugih imejiteljih, kakor tudi o svojelasti, in v obče o razpolaganju v imovinskih stvareh.

Del šesti. Razjasnila, določbe in popolnitve.

Pri tako izdelanej sestavi in vsebini „Občnega imovinskega zakonika za Črno Goro“ padajo nam v oči naslednje glavne posebnosti:

1. Zakonik *nima* dveh delov, katera sta do zdaj delala integrantni del vsakega državljanskega zakonika, *nima* namreč obiteljskega in dednega prava.

2. V Črnogorskem zakoniku je del, katerega ne vidimo v modernih evropskih zakonikih, namreč del VI., razjašnjuje oči in dopolnjuje ostalih pet delov.

3. V Črnogorskem zakoniku, proti dozdanji obči metodi, del o posebnih pogodbah (III.) stoji pred delom o pogodbah v obče (IV.).

4. V Črnogorskem zakoniku del ob osobi lični in nelični*) (moralni) in ob imovinski sposobnosti zavzema zadnje mesto (sem ne računajoč razjasnil), dočim se nahaja povsod na prvem mestu po občnem delu.

Novost svoje metode tolmači prof. Bogišič v svojem *exposé de motifs*, katerega kratki izpisek tiskan je kot rękopis v Parizu l. 1886. z naslovom: „A propos du Code Civil du Montenegro quelques mots sur les principes et la methode adoptes pour sa confection, lettre a un ami par V. Bogišič“ (23 strani).

Ad 1. Ni iz tehtovitih razlogov gosp. profesor Bogišič izpustil iz *Občnega imovinskega zakonika za Črno Goro* obiteljskega in dednega (naslednega) prava, katero se osobito pri slovanskih narodnih opira na obitelj.

Obiteljsko pravo ne dela celote, homogene (jednako-vrstne) z glavno vsebino zakonika, t. j. z imovinskim pravom. Razlika mej jednim in drugim opazuje se pri Rimljanih, vleče se čez srednji vek, v času *renaissance* in dalje, ter je po moderni znanosti tudi priznan ta duvalizem mej obiteljskim in imovinskim pravom, še celo se je kak vzgled v kodifikaciji poskusil. Bogišič se je potem vprašal, ali se ima dedno pravo uvrstiti v obiteljsko ali v imovinsko pravo, in poleg mnenja, vladajočega v teoriji in v praksi zakonodavni, katero uvrščuje dedno pravo v imovinsko, on mu prisoja mesto v obiteljskem pravu, uvažujoč osobito posebnost dednega prava pri Slovanih, ter se upira tudi na rimsko pravo kjer se dedstvo (nasledstvo) razpravlja poleg obitelji, na

*) Beseda ličen prehaja od samostalnika *lice* das *Gesicht*, obraz.

rimsko-bizatinsko pravo, na moderno zakonodajstvo Hrvatov in Srbov in na spise slavnih modernih pisateljev.

Poleg vse te nedostatnosti homogeneitete izmej imovinskega in obiteljskega prava prof. Bogišić ne bi bil tega zadnjega z dednim pravom, katero k njemu spada, izključil iz zakonika, da ga ne bi na to napotili drugi odločujoči vzroki. Uprašal se je namreč, ali obiteljsko pravo poleg dednega more biti izraženo (englobés) v taki sestavi zakonov, katera ima nositi značaj *stalnosti*? Ali jih je moči utelesiti, glede na posebnost njihovih elementov, na raznovrstnost njihovih oblik v Črni Gori, na nedostatek izučevanja teh oblik in njihovih vzajemnih odnošajev, gledajoč naposled na vse odnošaje črnogorskega naroda?

Ti uzroki prisilili so prof. Bogišića, da je izključil iz zakonika obiteljsko in nasledno (dedno) pravo, uvrstivši od njih samo one ustanove, katere se tičejo imenja, katere vladajo z odnošaji *ne udov obitelji mej seboj*, nego obitelji in njenih udov z ostalim svetom (*avec le monde extérieur*). Ta utelesba prisilila ga je, da je sprejel v zakonik nekatera pravila, katera se tiče obitelji, kakor n. pr. v razdelu VI. petega dela o *domači zajednici* (čl. 686.—708.), v razdelu VII. istega dela o *plemenu in bratstvu* (čl. 709 in nasl.). „Dozdeva se mi“, zvršuje dr. Bogišić, „toliko važno izpustiti obiteljsko pravo in kar je ž njim spojeno (izimši unanje odnošaje), in razpravljati te strani privatnega prava nezavisno in posebe, da jaz zmatram to dvojno postopanje za potrební pogoj vsakega napredka civilnega zakonarstva ne samo v Črni Gori, nego tudi v vseh slovanskih zemljah, katere so ohranile na pravnem polju narodne ustanove (obiteljskega in naslednega prava) bolj ali menj nedotaknene“.

Ko bi se tako bilo postopalo v Hrvaški; ko bi se z jedne strani ne bil uvajal naglo avstrijski državljanski zakonik, a z druge ko bi ne bili nepremišljeno odpravili zadržug, in dalje ko bi ne bili napravili *tabulam rasam* od obiteljskega in naslednega narodnega zakonarstva; ko bi ne bil naš pravniški svet s takim *salto mortale* vrgel dežele v kolotečino zapadnega civilnega zakonarstva, kar se tiče obitelji in nasledstva: ne nahajali bi se zdaj v občnem raz-

padu imovinskih in obiteljskih odnošajev kmečkega stanu (t. j. našega naroda), in ne bi stali pred nedoumnim rešenjem vprašanja, kako da se napravi v tej zmešnjavi pravni in gospodarski red, od katerega je zavisna bodočnost dežele. Kodifikatorna pohlepnost, uzakoniti vse privatno-pravne odnošaje po vzgledu zapadnem, ne oziraje se ni na preteklost ni na zdanjost naroda mojega, ponajveč je zakrivila to pravo nesrečo, katere skrajni pogubni niso se nasledki še pojavili. *)

Ad 2. Odnosaji Črne Gore svetovali so prof. Bogišiću popolniti zakonik z oddelkom, katerega ne vidimo v modernih zakonikih, namreč s VI. delom, kateri obsega razjasnila, določbe in popolnitve k pojedinim ostalim delom. Naš zakonodavec omenja, da je ta razjasnjujoča stran bila potrebna v zakoniku dežele, katera prvič sprejema zakone zistematično urejene, kjer ni pravniških šol, ni juristov, kateri so se vzgojili v poznavanju in uporabljanju zakona, kakor jih je bilo v onih državah, kjer je bilo do zdaj privatno pravo kodifikovano. On konstatuje elemente tega razjašnjujočega in popolnjujočega dela v kodifikaciji Justinijana pod naslovom *de regulis iuris, de verborum significatione* v rimski bizantinskem pravu, v angleških zakonih, v zakonih severne Amerike i. t. d. Prof. Bogišić opravičuje to

*) Francoski časopis „*La Réforme Sociale*“, ki ga je osnoval slavní socijolog Le Play, priobčuje pohvalni članek g. Ardanta o novi metodi zakonika našega Bogišića, po kateri se izključuje iz imovinskega zakonika kodifikacija obiteljskega in naslednega prava. Ardant častita gosp. Bogišiću, da je mogel prvokrat v toli važnem delu porabiti kodifikatorno metodo, katere nasledki bodo veliki; da je to storil v času, ko država noče znati za zdanje potrebe niti za pojmovanje pravice po narodnem mišljenju, nego *dekretuje* in *masregluje* po svojem načelniku obitelj. Da jo rešimo, pravi *Ardant*, treba jej dati mesto i v zakoniku i v didaktičkih knjigah, katero zahteva njena posebna narava.

Tu bomo še omenili, da je veliko odlikovanje bilo izkazano prof. Bogišiću, ker je prvič v *Institut de France* dne 12. maja t. l. čital g. *Darreste*, jeden od najodličnejših članov njegovih, izvestje o črnogorskem zakoniku. V obče vidi se, da si je začela nadelavati pot v juridiških krogih pariških poleg obožavanja Code Napoleon ideja potrebe posebnega zakonika za obiteljsko in nasledno pravo, katero je prof. Bogišić prvi oživotvoril v zakonodarstvu s tem, da je civilni zakonik Črne Gore omejil v mejah imovinskega prava.

posebno stran svojega zakonika tudi z razlogom, ker ta del obseza definicije, in potem vsi ostali deli ostanejo oproščeni onih mnogih didaktičkih pravil, katera se zamerjajo vselej zakonotvorcem, a vendar še do zdaj manj ali več niso bila odstranjena.

Nam pravnikom, pri katerih si zakonodavec že itak misli vselej popolno juridiško izobraženje in bistrumno prodirnost, v *rationem iuris et legis* ustanov, po njem razglašanih (koliko je ta predpostavka osnovana, uči nas skušnja najboljše), dozdeval se bode čuden šesti del črnogorskega zakonika, kateri vodi, na neki način, za roko in navaja sodnika pri vseh ostalih delih, tolmači mu in razjašnjuje posamezne ustanove ali pa jih popolnjuje. Uzemimo za primer, kako se v čl. 870. in 571. označuje razlika v naravi stvarnih in dolžnih prav.

Čl. 870.: „Kad imaš svojo vlastitu zemljo, svoga vlastitog konja, ili koju bilo drugu stvar, kojoj si vlasnik, svak je dužan to tvoje pravo vlastine priznati, poštovati i ostaviti, te da ga, u zakonitim granicama, mirno i u podpunoj slobodi uživaš.

Isto tako kad imaš neko pravo u tudjoj stvari, kao: da prelaziš preko nečije zemlje, ili da stvar nečiju u zalozi držiš, svak, pa i sam vlasnik (kao i njegovi priamnici i nasljednici), treba da to tvoje pravo poštuje i da te pusti, da ga na njegovoj stvari potpuno in mirno vršiš.

Taka prava, koja su u samoj stvari ukorjenjena, zakon s najvišom oštrinom od svačijeg napadaja šteti.

Radi te osobite tjesne i kripke veze medju stvarju i imaocom takih prava, u kojoj nikome trećemu mjesta neima, i radi prirodne stvarnosti njihove, zakon jih nazivlje stvarna prava.“

(Potem se naštevajo imenoma stvarna prava.)

Čl. 871.: „Pravo, koje imaš: da ti neko stvar kakvu dade, ili da za te neko djelo ili radnju izvrši, ili da nešto radi tebe i tvoji udobnosti propusti ili ti dopusti, to vse razumije se, pripada, kao i stvarna prava, tvojoj imovini.

Ali, baš da je stvar, koju ti dužnik duguje i tvarna po sebi, ona će tek onda postati u istinu tvoja vlastina, kad se dug namiri (poravna) i stvar pod tvoju ruku v vlast dodje. Dok god dug namiren nije, medju tobom i stvarju, koja ti je na dugu, nalazi se dužnik, njegova volja, hoće li ili neće izvršiti, što je dužan.

Ti istina možeš dužnika sudom goniti, da dug namiri, ali tu treba parničenja (pravdanja); treba, ako se dužnik nećka ili udara s koje bilo strane na dug ili na njegovu zakonitost, da sud i njegove razloge uzporedi s tvojim razlozima i dokazima, te da parnicu (pravdo) riješi. Pa i kad

se parnica svrši povoljnom za tebe presudom (razsodbo), još je moguće, da nedostigneš ono, što želiš, jer se i tada još nezna, hoće li ti stvar, o kojoj je u presudi rieč, sbilja (zares) do ruke doći, ili će to kakva zaprjeka osujetiti (pokvariti) (n. pr. dužnik medjutim umre, predigne u daleke zemlje itd.).

Toga radi, da bi na prvi pogled svakome razumljiva bila razlika medju stvarnim pravima (il. 870.) i onima, o kojim je rieč u ovome članku, zakon nazivlje ova poslednja: „dugovinska prava“.

(Članek potem govori o tem. na kaj se opirajo ta prava, in imenuje glavna načela.) (Konec prih.)

Pravosodje.

a) Zvršilno prisoditi je moči tudi terjatev zvršenca do zvršitelja iz iste sodbe. *)

S pravomočno sodbo e. kr. okrajnega sodišča v Celji z dne 16. oktobra 1887, šte. 16080, bil je toženec Gregor G. obsojen, da mora platiti tožnikoma Alojzu in Adalbertu W. mesto toženih 175 gld. 64 kr. le 22 gld. 64 kr., nasprotno, da pa morata Alojz in Adalbert W. povrniti tožencu $\frac{1}{3}$ troškov v znesku 18 gld. 33 $\frac{1}{3}$ kr.

V izterjanje dobljenega zneska po 22 gld. 64 kr. prosita Alojz in Adalbert W., da se njima zvršilno prisodijo Gregorju G. priznani troški po 18 gld. 33 $\frac{1}{3}$ kr. Okrajno sodišče v Celji ustreglo je z odlokom z dne 9. januarija 1888, št. 381 tej prošnji.

Rekurzu Gregorja G. ugodilo je nadsodišče z odlokom z dne 15. februarija 1888, št. 3130, ter spremenivši odlok prvega sodnika zavrnilo prošnjo Alojza in Adalberta W., uvaževaje, da je zahtevana zvršilna prisoja nedopustljiva, kajti iz določb §§ 316—318 o. s. r. sledi, da je v § 314 o. s. r. naveden način zvršila prisilen odstop; pojmu odstopa, čegar najvažniši znak je, da pristopi nov upnik, toraj tretja oseba, bi pa nasprotovalo, da bi odstopil upnik terjatev svojemu dolžniku; uvaževaje nadalje, da je zvršilna prisoja nedopustljiva tudi zarad nastale kompenzacije, kajti zvršilo zarad denarne terjatve ima zgolj namen: dobiti plačilo; ako pa se snidejo protiterjatve, ki so enake, likvidne in zapadle, nastopi plačilo že vsled zakona (§ 1438. o. d. z.), ker se take terjatve medsobno obotajo.

*) Primerjaj sličen slučaj v „Pravniku“ št. 4. str. 112.